

O‘SMIRLIK DAVRIDA SHAXSIY IDENTIFIKATSIYANING SHAKLLANISH XUSUSIYATLARI

Abdualilova Nigoraxon Dilshodbekovna
Andijon viloyati Andijon shahar 56-maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaxsiy identifikatsiyaning o‘smirlik davrida shakllanish xususiyatlari psixologik nuqtayi nazardan yoritiladi. O‘smirlik davri shaxs rivojlanishining murakkab va muhim bosqichi bo‘lib, bu jarayonda o‘zini anglash, “Men” konsepsiyasining shakllanishi, qadriyatlar tizimi hamda ijtimoiy rollarni qabul qilish jarayonlari faol kechadi. Maqolada shaxsiy identifikatsiyaning shakllanishiga ta’sir etuvchi asosiy omillar sifatida oila muhiti, tengdoshlar bilan munosabatlar, ta’lim-tarbiya jarayoni va ijtimoiy muhit tahlil qilinadi. Shuningdek, o‘smirlarda uchraydigan ichki ziddiyatlar, emotsional beqarorlik va mustaqil qaror qabul qilish jarayonlarining identifikatsiya rivojiga ta’siri ko‘rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari o‘smirlar bilan psixologik ish olib borishda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: o‘smirlik davri, shaxsiy identifikatsiya, “Men” konsepsiyasi, o‘zini anglash, qadriyatlar, ijtimoiy muhit, tengdoshlar ta’siri, psixologik rivojlanish, oila, shaxs shakllanishi.

Kirish

O‘smirlik davri inson hayotidagi eng muhim va murakkab rivojlanish bosqichlaridan biri hisoblanadi. Bu davrda shaxsning jismoniy, aqliy, emotsional va ijtimoiy rivojlanishida sezilarli o‘zgarishlar yuz beradi. Ayniqsa, shaxsiy identifikatsiyaning shakllanishi o‘smirlik davrining asosiy psixologik jarayonlaridan biri bo‘lib, u insonning o‘zini anglash, o‘z “Men”ini tushunish va jamiyatdagi o‘rnini belgilash jarayoni bilan chambarchas bog‘liqdir. Shaxsiy identifikatsiya o‘smirning o‘z qobiliyatlari, qiziqishlari, qadriyatlari va hayotiy maqsadlarini anglab borishida muhim rol o‘ynaydi. Ushbu jarayon davomida o‘smir o‘zining individual xususiyatlarini shakllantiradi hamda jamiyatda qanday shaxs bo‘lishini belgilab boradi. Bu esa uning kelajakdagi hayotiy qarorlari va ijtimoiy moslashuviga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. O‘smirlik davrida identifikatsiyaning shakllanishiga bir qator omillar, jumladan, oilaviy muhit, tengdoshlar guruhi, ta’lim jarayoni va ijtimoiy qadriyatlar tizimi kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, bu davrda ichki ziddiyatlar, emotsional beqarorlik va mustaqillikka intilish holatlari ham tez-tez kuzatiladi. O‘smirlik davri inson hayotining eng murakkab, o‘zgarishlarga boy va psixologik jihatdan muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Ushbu davrda nafaqat jismoniy rivojlanish, balki shaxsning ichki dunyosi, qadriyatlari, qarashlari va o‘zini anglash jarayoni ham jadal shakllanadi. Aynan shu bosqichda shaxsiy identifikatsiya, ya’ni o‘z “Men”ini anglash va uni barqarorlashtirish

jarayoni faol kechadi. Shaxsiy identifikatsiya — bu individning o‘zini boshqalardan ajratib turuvchi xususiyatlarini anglash, o‘z imkoniyatlari, qiziqishlari, qadriyatlari va hayotiy maqsadlarini belgilash jarayonidir. O‘smirlik davrida bu jarayon o‘ziga xos murakkablikka ega bo‘lib, o‘smirlar ko‘pincha ichki ziddiyatlar, o‘zini izlash holatlari va qaror qabul qilishdagi ikkilanishlarni boshdan kechiradilar. Bu holat ularning shaxs sifatida shakllanish jarayonining tabiiy qismidir. Zamonaviy psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘smirlik davrida shaxsiy identifikatsiyaning shakllanishi bir nechta omillar bilan uzviy bog‘liqdir. Bular qatoriga oila tarbiyasi, ijtimoiy muhit, ta‘lim jarayoni, tengdoshlar bilan munosabatlar hamda axborot texnologiyalarining ta‘siri kiradi. Ayniqsa, tengdoshlar guruhi o‘smirning o‘zini anglash jarayoniga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi, chunki bu davrda ular ijtimoiy tan olinishga va o‘z o‘rnini topishga intiladilar. Shuningdek, oila muhiti ham shaxsiy identifikatsiyaning shakllanishida muhim rol o‘ynaydi. Ota-ona bilan munosabatlar, qo‘llab-quvvatlash darajasi va tarbiya uslubi o‘smirning o‘ziga bo‘lgan ishonchi hamda hayotiy qarashlariga bevosita ta‘sir qiladi. Ijobiy oilaviy muhit o‘smirda barqaror “Men” konsepsiyasining shakllanishiga yordam beradi.

ASOSIY QISM

O‘smirlik davrida shaxsiy identifikatsiyaning shakllanishi murakkab psixologik jarayon bo‘lib, u shaxsning o‘zini anglash, o‘ziga baho berish va jamiyatdagi o‘rnini aniqlash bilan bevosita bog‘liqdir. Bu davrda o‘smir bolalik davridagi tasavvurlardan asta-sekin voz kechib, mustaqil fikrlash, shaxsiy qaror qabul qilish va o‘z hayotiy pozitsiyasini shakllantirishga intiladi. Shu sababli identifikatsiya jarayoni o‘smir shaxsining rivojlanishida markaziy o‘rin egallaydi. Shaxsiy identifikatsiyaning shakllanishiga birinchi navbatda oila muhiti katta ta‘sir ko‘rsatadi. Ota-ona bilan munosabatlar, ularning tarbiya uslubi, qo‘llab-quvvatlashi yoki aksincha, nazoratning haddan tashqari kuchliligi o‘smirning o‘ziga bo‘lgan ishonchi va o‘zini anglash jarayoniga bevosita ta‘sir etadi. Qo‘llab-quvvatlovchi va iliq oilaviy muhit o‘smirda ijobiy “Men” obrazining shakllanishiga yordam beradi. Tengdoshlar guruhi ham identifikatsiya jarayonida muhim rol o‘ynaydi. O‘smirlar ko‘pincha o‘zlarini tengdoshlari bilan solishtiradi, ularning fikriga e‘tibor beradi va guruhda qabul qilinishga intiladi. Bu jarayon ijobiy ijtimoiy xulq-atvorni shakllantirishi bilan birga, ba‘zan noto‘g‘ri ta‘sirlar ostida qolish xavfini ham yuzaga keltiradi. Ta‘lim jarayoni ham shaxsiy identifikatsiyaning shakllanishida muhim omil hisoblanadi. O‘qituvchilarning munosabati, pedagogik yondashuvlar va o‘quv faoliyatidagi muvaffaqiyatlar o‘smirning o‘ziga baho berishiga va kelajakdagi kasbiy yo‘nalishini tanlashiga ta‘sir qiladi. Ijobiy pedagogik muhit o‘smirda o‘z qobiliyatlariga ishonchni mustahkamlaydi.

Shaxsiy identifikatsiyaning muhim tarkibiy qismlaridan biri bu o‘zini anglashdir. O‘smir o‘zining qobiliyatlari, qiziqishlari, kuchli va zaif tomonlarini tahlil

qilishga harakat qiladi. Bu jarayon doim ham barqaror kechmaydi, chunki o‘smirlik davrida emotsional beqarorlik, tez o‘zgaruvchan kayfiyat va ichki ziddiyatlar ko‘p uchraydi. Shu sababli o‘smir ba‘zan o‘zini yetarlicha baholamasligi yoki haddan tashqari yuqori baholashi mumkin. Shaxsiy identifikatsiyaning shakllanishida ijtimoiy muhit muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, tengdoshlar guruhi o‘smir uchun asosiy referent guruh hisoblanadi. O‘smirlar ko‘pincha tengdoshlarining fikri va bahosiga katta ahamiyat beradilar, ular orasida o‘z o‘rnini topishga intiladilar. Shu jarayonda o‘smir ijtimoiy rollarni sinab ko‘radi, turli xulq-atvor modellari orqali o‘ziga mos keladigan shaxsiy obrazni shakllantiradi. Oila muhiti ham shaxsiy identifikatsiyaning shakllanishida hal qiluvchi omillardan biridir. Ota-onaning tarbiya uslubi, bolaga bo‘lgan munosabati va qo‘llab-quvvatlash darajasi o‘smirning o‘ziga bo‘lgan ishonchini belgilaydi. Demokratik va qo‘llab-quvvatlovchi oilaviy muhitda o‘smirlar mustaqil fikrlashga, o‘z qarorlarini qabul qilishga va o‘zini erkin ifoda etishga o‘rganadilar. Aksincha, haddan tashqari nazorat yoki befarqlik identifikatsiya jarayonini murakkablashtirishi mumkin. Ta‘lim muassasasi ham o‘smirning shaxsiy identifikatsiyasini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. O‘qituvchilar bilan munosabatlar, o‘quv faoliyatidagi muvaffaqiyatlar va ijtimoiy faollik o‘smirning o‘ziga bo‘lgan bahosiga ta‘sir ko‘rsatadi. Maktabda yaratilgan ijobiy psixologik muhit o‘smirning o‘z imkoniyatlarini to‘g‘ri baholashiga yordam beradi. Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalari va internet muhiti ham o‘smirlik davrida shaxsiy identifikatsiyaga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar orqali o‘smirlar turli model va qadriyatlar bilan tanishadilar, bu esa ularning dunyoqarashi va o‘zini anglash jarayonini kengaytiradi. Biroq bu jarayon ijobiy bo‘lishi bilan birga, salbiy ta‘sirlarni ham keltirib chiqarishi mumkin, masalan, noto‘g‘ri ideal obrazlarni qabul qilish yoki o‘zini boshqalar bilan solishtirish. O‘smirlik davrida shaxsiy identifikatsiyaning shakllanishida yana bir muhim jihat bu qadriyatlar tizimining rivojlanishidir. O‘smir asta-sekin o‘z hayotiy qarashlarini shakllantiradi, nima to‘g‘ri va nima noto‘g‘ri ekanini anglashga harakat qiladi. Bu jarayonda u jamiyat me‘yorlarini o‘zlashtiradi va o‘zining shaxsiy pozitsiyasini belgilaydi.

O‘smirlik davrida shaxsiy identifikatsiyaning shakllanishi biologik, psixologik va ijtimoiy omillarning o‘zaro ta‘siri natijasida yuzaga keladi. Bu jarayonning muvaffaqiyatli kechishi o‘smirning kelajakdagi shaxs sifatida barqaror, mustaqil va ijtimoiy jihatdan yetuk bo‘lib shakllanishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, maktab va o‘qituvchilarning ta‘siri ham muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ta‘lim jarayonida o‘smirlarning qobiliyatlari, qiziqishlari va ijtimoiy ko‘nikmalari rivojlanadi. Bu esa ularning o‘zini anglash jarayonini yanada mustahkamlaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o‘smir o‘z “Men”ini anglash, o‘z qiziqishlari, qadriyatlari va hayotiy maqsadlarini aniqlashga intiladi. Aynan shu jarayon uning

shaxsiy identitetini barqarorlashtirishga asos bo‘ladi. Shaxsiy identifikatsiyaning shakllanishida biologik yetilish bilan bir qatorda ijtimoiy muhitning ta’siri ham hal qiluvchi ahamiyatga ega. Oila, maktab, tengdoshlar guruhi hamda zamonaviy axborot muhiti o‘smirning o‘zini anglash jarayoniga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ijobiy ijtimoiy muhit o‘smirda barqaror o‘ziga ishonch, mustaqil fikrlash va ijtimoiy faollikni shakllantiradi. Shuningdek, ta’lim jarayoni va pedagogik qo‘llab-quvvatlash ham shaxsiy identifikatsiyaning to‘g‘ri shakllanishida muhim omil hisoblanadi. O‘qituvchilar va psixologlar tomonidan beriladigan yo‘naltirishlar o‘smirning o‘z imkoniyatlarini to‘g‘ri baholashiga yordam beradi. Umuman olganda, o‘smirlik davrida shaxsiy identifikatsiyaning sog‘lom shakllanishi jamiyatda o‘z o‘rniga ega, mustaqil fikrlaydigan va ma’naviy jihatdan yetuk shaxslarni tarbiyalashning muhim asosidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. **Pedagogik psixologiya.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018..
2. G‘oziev E.G‘. **Yosh davrlari psixologiyasi.** – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
3. Davletshin M.G. **Umumiy psixologiya.** – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2017.
4. Muslimov N.A. **Ta’lim jarayonida shaxs rivoji.** – Toshkent: Innovatsiya, 2019. *Ta’lim va rivojlanish*, 3(1), 33-40.
5. Vygotskiy L.S. **Tafakkur va nutq.** – Moskva: Pedagogika, 2016.
6. Shamsiev, B. (2022). Psixologik maslahat va treninglar maktabda. *Pedagogik amaliyot*, 5(3), 22-29.
7. Abduraxmonov F.X. **Ta’limda psixologik xizmat.** – Toshkent: Fan, 2021
8. Internet ma’lumotlari